

Klâsik Türk Edebiyatında İdiyye Şiirleri (Bayram Şiirleri)

Aysun EYDURAN*

ÖZ

Klâsik Türk edebiyatı şairleri, şiirlerinde içinde yaşadıkları toplumun sosyal ve kültürel hayatını, bağlı buldukları edebiyatın kurallarına uyarak sanatsal bir üslûpla işlemişlerdir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan Ramazan ve Kurban Bayramı, özellikle kasidelerin nesib bölümlerinde olmak üzere gazel, kıta gibi nazım şekilleriyle yazılan idiyyelerde (bayram şiirlerinde) belli başlı bir tema olarak ele alınmaktadır. İleri gelen kişilere sunulmak amacıyla yazılan idiyyelerde dönemin bayram anlayışı, düzenlenen bayram törenleri, oyun ve eğlenceler vs. ayrıntılı biçimde sanatsal bir üslûpla anlatılmaktadır. Makalenin amacı, eski dönemlerdeki bayram anlayışının, düzenlenen tören, oyun ve eğlencelerin idiyyelere nasıl yansıdığını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk edebiyatı, idiyye şiirleri, bayram şiirleri, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı.

ABSTRACT

Bayram (Idiyye) Poems in Classical Turkish Literature

The poets of Classical Turkish Literature told about social and cultural life of their society in their poetry, by applying an artistic style in line with the rules of the literary tradition in which they inherited. The *bayrams* (religious holidays) of Ramadan and Kurban, which have a significant place in Turkish society, are the main themes used in *bayram* poems (idiyye) written in verse styles such as gazelle and quatrain, and especially in the *nesib* section of the classical *kaside*. The Bayram understanding of the period, the bayram festivals, games and entertainments are illuminated through an artistic style in these bayram poems written to be presented to the leading figures of the time. The purpose of this article is to determine how the understanding of bayram, the festivals, games and entertainments in old times are reflected in bayram poems (idiyye).

Key Words: Classical Turkish literature, idiyye poems, bayram poems, Ramadan and Kurban Bayrams.

* Yard. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/AYDIN, e-posta: aeyduran@adu.edu.tr

Klâsik Türk edebiyatı şairleri bağlı buldukları edebiyatın anlayış ve kurallarına uyarak, şiirlerinde içinde yaşadıkları toplumun gelenek, görenek, örf ve adetlerini, oyun ve eğlence anlayışını vs. edebî bir üslûpla işlemişlerdir. Klâsik Türk edebiyatı şairleri, her türlü konuyu şiirlerinde işlemiş olmakla birlikte, bazı konular üzerinde daha fazla durmuşlardır. Bu konuların başında, İslâm aleminde her yıl Ramazan ayının sona ermesiyle, Hicrî takvime göre Şevval ayının başında kutlanmaya başlanan Ramazan Bayramı ile Zilhicce ayının onuncu gününde kutlanmaya başlanan Kurban Bayramı gelmektedir. Ramazan ve Kurban Bayramı, özellikle kasidelerin nesib bölümlerinde, kıta, gazel gibi nazım şekilleriyle yazılan şiirlerin bir kısmında belli başlı bir tema olarak işlenmektedir. Kaside nazım şekliyle yazılan idiyyelerin övgü bölümünde de övülen kişinin nitelikleriyle bayram ve bayramlarda yaşananlar arasında çeşitli benzetme ve mecazlarla ilgi kurulmuştur. Bayramlarda padişahın veya dönemin ileri geleninin bayramını kutlamak, karşılığında da caize alabilmek için yazılıp sunulan şiirlere “İdiyye/ıydiyye/idiyye” (bayram şiirleri) denilmektedir. İdiyye kelimesi sözlük anlamı itibarıyla de “bayramlık, bayram bahşışı” demektir (Devlilioğlu 2003: 409, 410). Klâsik Türk edebiyatı şairleri, dinî bayramları ve bayramlarda yaşananları, divanlarındaki birçok beyitte de söz konusu etmişlerdir.

Türk edebiyatında idiyye yazma geleneğinin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte, yapılan divan taramaları sonucunda XV. yüzyılda başladığı düşünülmektedir. Çalışmaya 15. yüzyıldan Ahmet Paşa, Necâtî; 16. yüzyıldan Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî, Nev’î, Cinânî, Mesîhî; 17. yüzyıldan Nâ’ilî, Nef’î, Nâbî, Cevrî, Sâbit, Şeyhülislam Yahyâ; 18. yüzyıldan Seyyid Vehbî, Nedîm, Neylî, Şeyh Gâlib, Şeyhülislâm Es’ad, Enderunlu Vâsîf, Antakyalı Münif ve Haşmet Divanı’ndaki bayram temalı şiirler genel bir inceleme ve değerlendirmeye esas alınarak, o dönemlerin bayram anlayışı, düzenlenen tören, ziyafet, oyun ve eğlenceler belirlenmeye çalışılmıştır*.

Edebî ürünlerin çoğunda “bayram” yerine Arapça “İd” (“ıyd” kelimesi, Ramazan Bayramı için “İd-ı Fitr, İd-i Sagîr, İd-i Şevvâl, İd-i Ramazân”, Kurban Bayramı için “İd-i Adhâ, İd-i Kurban, İd-i Ekber” gibi terkipler kullanılmaktadır. Kaside ve kıta nazım şekliyle yazılan idiyyelerde, bazen kısa “İdiyye Berây-ı Ferîdûn Beg, Kaşîde-i İdiyye Berây-i İbrâhîm Paşa, Kaşîde-i İdiyye Der Medh-i Sulţân Ahmed Hân”, bazen de “İdiyye ve Târîh Der-Sitâyiş-i Sulţân Ahmed Hân-ı Sâlis, Kaşîde-i İdiyye Der-Vaşf-ı Şerîf-i Hudâvendigâr-ı

* Alıntılar, çalışmaya esas alınan divanlardaki yazım kurallarına bağlı kalınarak yapılmıştır. 14. yüzyıldan Kadî Burhaneddin, Nesîmî; 15. yüzyıldan Adnî, Cem Sultan, Hamdullah Hamdî, Karamanî Aynî, Şeyhî; 16. yüzyıldan Fiğânî, Rumelili Zâ’îfî, Taşlıcalı Yahyâ, Usûlî; 17. yüzyıldan Neşâtî; 18. yüzyıldan Antepî Aynî, Esrâr Dede, Şeyhülislâm İshak; 19. yüzyıldan Âdile Sultan ve Leylâ Hanım Divanı’nda yapılan tarama sonucunda idiyye şiirlerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Esbak Sulţan Selîm Hân-ı Şâlîş-i Mağfûr, Kaşîde-i İdiyye Der-sitâyîş-i Vezîr-i Ekrem Destûr-ı Mu'azzam Memdûhü'l-haşâ'il Âsaf-ı Şâhib-fazâ'il Mahzar-ı 'Avn-ı İlâhî Dâmâd-ı Pâdişâhî Silâhdâr 'Ali Pâşâ Yese Allahü Bi'l-hayri Mâyürdü Vema Yeşâf, Berây-ı Karamânî Mehemmed Efendi Üstâd-ı Merhûm Nevî Efendi Der Vaşf-ı Hilâl-i İd-i Sa'îd vb." şeklinde uzun Farsça tamlamalardan oluşmuş başlıklar bulunmaktadır.

İdiyelerde, Ramazan ayının bayramları unutulmaktan kurtardığı (Seyyid Vehbî 1991: 1-210/ K49-18¹) ve Ramazan Bayramının Arabî ayların onuncusu olan Şevval ayında (Necâtî 1997: 64/K16-1²; Antakyalı Münif 1999: 64/K9-44), Kurban Bayramının da Arabî ayların on ikincisi olan Zilhicce ayında kutlandığı belirtilmektedir (Seyyid Vehbî 1991: 1-222/ K56-1³).

Eskiden bayramın geliş zamanının yeni aya bakılarak anlaşıldığı, idiyelerde hilalle ilgili çeşitli benzetme ve mecazlarla birlikte verilmektedir. Çoğunlukla Şevval hilali, şekliyle o dönemlerde kola bağlanan muskaya (Antakyalı Münif 1999: 61/K9-1⁴), elinde tas tutan bir bayram dilencisine (Sâbit 1991: 179/ K6-24⁵), oruç tutarak zayıflayan, başını sevgili yolunda feda eden (Mesîhî 1995: 26/K3-7, 9⁶) veya eğilerek selam veren bir kişiye (Nevî 1977: 103/K30-9⁷), merhabalaşmak üzere uzatılmış ele (Seyyid Vehbî 1991: 1-185/ K41-1⁸), kaşa (Fuzûlî 1990: 122/K41-1⁹), kadehe (Nevî 1977: 103/K30-2; Nâ'ilî 1990: 169/ G31-5¹⁰), kılıca (Mesîhî 1995: 26/K3-10¹¹), hançere (Nevî 1977: 110/K49-1¹²; Mesîhî 1995: 27/K3-17; Haşmet 1994: 120, 140/ K11-1, K18-1), ucu eğri değnek olan çevgana/savlecana (Seyyid Vehbî 1991: 1-210/ K49-14¹³), gümüş kilide (Nedîm 1972: 96/K22-6¹⁴) benzetilmektedir.

Ayrıca gökyüzünde bayram hilalinin görülmesiyle, Ramazan ayı boyunca içkiden uzak duran rintler, bu yasağın artık kalkacağı sevinciyle salaya başlamakta (Seyyid Vehbî 1991: 1-150/ K34-11; Antakyalı Münif 1999: 101/K23-

1 "Araya girmese imsâk-ı mâh-ı rûze eger/Zemân içinde bilinmez giderdi geldüğü İyd".

2 "Nûn ile 'ayna şebîh olduğu için oldu hilâl/İntihâ-yi ramazân ewel-i İd-i şevvâl".

3 "Çurre-i Zî'l-hicce şanmañ eyledi şâhin İyân/Kendin İsmâ'î'e kurbân eyleyen keş-i cinân".

4 "Merhabâ çurre-i çarrâ-yı meh-i ferruh-fâl/Hıız-ı bâzû-yı şafâ yañî hilâl-i Şevvâl".

5 "Zann itme mâh-ı nev görünür bâb-ı cûdına/Gelmiş elinde keşküli var bir gedâ-yı İd".

6 "Bedr iken bu resme inceldüğünün vechi bu kim/Şâhid-i İdün yolına itdi terk-i ser hilâl".

7 "Lâm itdi kâmeti feleğinde hilâl-i İd/Ya'nî virür cenâbuña ta'zim ile selâm".

8 "Hilâl-i İyd bedid oldu âsumân üzre/Felek uzatdı kef-i merhabâ cehân üzre".

9 "Ey hilâl-i İyd gâlibdir sana ebrû-yı yâr/Hüsn-i sûret sende bir var ise anda iki var".

10 "Rûzedâr-ı hân-ı yağmâ-yı visâle Nâ'îli/Gure-i mâh-ı muharremdir hilâl-i câm-ı İd".

11 "Şanasın şâhuñ kılıcıdur asılmış 'arşda/Gûşe-i fâk-i felekte görünür Enver hilâl".

12 "Hilâl-i İd kim gird-i şafağdan göricek anı/Hayâl itdüm gönüilde hançer-i hûn-rîz-i cânân".

13 "Sûvâr-ı eşheb-i himmet ki istese tek ü tâz/Hilâl-i İydi ider şavlecan şehâbî cirîd".

14 "Açıldı kulf-i der-i ârzû-yı rûze-keşan/Hilâl-i İyd ana sîmden kilîd oldu".

2¹⁵), bayram sabahı için geceden keyif verici bitkilerden yapılmış “varaklı bayram gıdası” (Sâbit 1991: 179/ K6-3¹⁶), itır, abir, amber gibi güzel kokular hazırlanmakta (Ahmed Paşa 1966: 142/G29-6¹⁷; Mesîhî 1995: 26/K3-3), yeni-çerilerin üçüncü üç aylık maaşları dağıtılmak üzere geceden mühürlenmekte (Sâbit 1991:252/ K33-2¹⁸) ve bayram fermanı düzenlenmektedir (Nev’î 1977: 9, 10/ K1-1¹⁹, 11; Sâbit 1991: 253/ K33-8). Kurban Bayramı hilalinin görülmesiyle Mekke’ye para ve hediye gönderildiği de anlaşılmaktadır (Sâbit 1991: 252/K33-1²⁰).

Şairlere göre el ele tutuşarak gelen iki bayram güzeli Ramazan ve Kurban Bayramı (Neylî 2005: 86/G22-4²¹), halk arasında uğurlu, ferah verici bir zaman olarak algılanmakta (Nedîm 1972: 52/K10-52; Seyyid Vehbî 1991: I-149/ K34-1; Haşmet 1994: 116/K10-1²²), insanlar arasında büyük heyecan ve sevinç yaratmaktadır (Sâbit 1991: 249/ K32-1²³). Bu bayram sevinci bahara (Cevrî 1981: 190/G24-1²⁴; Seyyid Vehbî 1991: I-149/ K34-2) veya bir fetih müjdesine denk gelmişse daha da artmaktadır (Seyyid Vehbî 1991: I-53/ K4-42, I-77/ K9-66²⁵). İnsanları her türlü sıkıntı ve kederden kurtaran bayram (Nev’î 1977: 10/ K1-23; Nef’î 1993: 72/K10-1, 2, 3, 4, 5²⁶; Seyyid Vehbî 1991: I-150/ K34-8; Haşmet 1994: 120/ K11- 3) yeme, içme ve eğlenceyi de beraberinde getirmektedir (Şeyhülislâm Es’ad 1997: 184/G 33-5; Enderunlu Vâsîf Divanı 300/G35-4²⁷).

Bayramın yarattığı heyecan ve sevincin başında, herkesin eski giysilerini çıkarıp, yerine yenilerini giymesi gelmektedir. Bayramın nurlar saçan ayı, halka bayrama uygun, makama yaraşır (Sâbit 1991: 179/ K6-25²⁸, 254/ K33-

15 “Şalâya başladı rindân hilâl-i ‘îdi görüp/Nümûde hey’et-i zer-mehçe-i menâr gibi”.

16 “Encüm şabâh için giceden hâzır eylemiş/Yârân-ı ehl-i keyfe varaklı gıdâ-yı ‘îd”.

17 “Nergisüñ zer kâsesin ‘anberle fıldurdı şabâ/Ki ola hüsnuñ gülşeninde micmere-gerdân-ı ‘îd”.

18 “Sitâre şanma gece kâseler mühürlendi/Reşen mevâcibini virdi halka ‘îd-i sa’îd”.

19 “Hilâl-i ‘îd-i felek gösterüp şafağda liğâ/Yazıldı şan varak-ı sürha sîm-gûn fuğrâ”.

20 “Tağıtdı şurre-i ecr-i şıyâmı Âşaf-ı ‘îd/Cerîde-i felege çekdi gurre-i râfâ-yı resîd”.

21 “Eyledi peyveste biri birine ‘ideyni sûr/El ele virdiler iki dil-ber-i rahâ-yı ‘îd”.

22 “Gelen eyyâm-ı şevk-encâm-ı devr-i ‘îd-i ağhâdır/Zihî hengâm-ı ferhunde zihî vaqt-i ferah-zâdir”.

23 “‘îd geldi ‘âlem-ârâ kim cihânı şâd ider /Rûze-dârân-ı gamı endûhden âzâd ider”.

24 “İtdi cihânı hürrem ü hûş-ı ter bahâr-ı va’îd/Hükûm-i şafâyı virdi mükerrer bahâr u ‘îd”.

25 “Müjde-i nuch u zaferle ide ‘ıyd üstine ‘ıyd/Diyeler kim yine kurban kesecek devrandır”.

26 “Gam gıtse aceb mi yine ıyd-ı ramazândır/ıyd-ı ramazân revnak-ı bâzâr-ı cihândır.
Mestân-ı harâbâta salâdır ne dururlar/Zühhâde tagallüb edecek dem bu zamândır
Zîrâ ne demektir bu ki rindân ile va’ız/Bir yerde durup câm-ı hilâle nigerândır
Şimdengeri yârân-ı sebük-rûha düşer iş/Tertîb-i bisât-ı tarab-ı ntl-ı girândır
Şimdengeri bî-çâre-i derd ü gama çâre/Feyz-i eser-i sohbet-i peymân-keşândır”

27 “O meh kanda ise kandyasa da gelsin iki desti/Gelen zîrâ dem-i ‘îş u şafâ-yı ‘îd-i kurbândır”.

28 “Hayyât-ı lufî bende-i dirîne çok degül/Bir nev-libâs-ı manşib iderse sezâ-yı ‘îd”.

23) ipekli giysiler giydirecektir (Bâkî 1994: 124/G39-1²⁹, 2). Bu durum edebî ürünlerde “bayram güzeline yeni kıyafet dikmek üzere feleğin eline kalem makasını alması” olarak ifade edilmektedir (Seyyid Vehbî 1991: I-209/ K49-5, 7³⁰). Genç, yaşlı herkesin bayramlıklarını giymesıyla dünya, Bayramiyye tarikatına mürid olmuş gibidir (Sâbit 1991:253/ K33-9³¹).

O dönemlerde bayram sabahı padişah üzerinde hilal şeklinde ilikleri ve altından düğmeleri olan bir kaftan (Seyyid Vehbî 1991: I-209/ K49-8³²), veziriazam beyaz altınla işlenmiş ipekli kumaştan bir kaftan (Sâbit 1991: 254/ K33-26³³), şeyhülislam beyaz kürk giyerken (Haşmet 1994: 140/ K18-5³⁴), kaftipler uzun (Seyyid Vehbî 1991: I-209/ K49-11³⁵), vaizler oruçlu insan yüzü gibi sarı renkli (Sâbit 1991: 178/ K6-11³⁶), sofular da gül renkli (Sâbit 1991: 253/ K33-4³⁷) bir giysi giymektedir. Kısacası bayram nedeniyle bütün divan ehline yeni kaftanlar hazırlanmaktadır (Nev’î 1977: 110/K36-5³⁸). Selvi boylu güzeller ise fıstık renkli atlas kumaştan yapılmış giysi giyerken, başlarına nefti şal sarmaktadır (Nedîm 1972: 52/K10-58³⁹). Ayrıca onlara bayramda beyaz boy elbisesinin çok yakıştığı edebî metinlerde belirtilmektedir (Sâbit 1991: 254/ K33-26⁴⁰). Verilen bilgilerden güzellerin ipekli kumaştan dikilmiş giysilerinin üzerinde hare/dalga (Nedîm 1972: 52/K10-59⁴¹) ve gül (Antakyalı Münif 1999: 94/K21-2⁴²) şeklinde desenlerin, beneklerin olduğu da anlaşılmaktadır (Şeyh Gâlib 1993: I-148/K20-4⁴³).

Bayram günü erkekler ateş renkli sarıklarını sarıp (Nâbî 1997: I-64/K10-7⁴⁴), külahlarını eğri takarken (Sâbit 1991: 179/ K6-16⁴⁵); güzeller, saçlarını yaptırıp, makyaj yapmakta (Ahmed Paşa 1966: 96/K35-4; Sâbit 1991: 254/

29 “Kıldı âfâkı münevver talât-ı rahşân-ı ʻid/Halka dîbâlar geyürdi mâh-ı nûr-efşân-ı ʻid”.

30 “İdüp teşevvuk-ı tıflâne ʻyd geldi diye/Libâsın eyledi herkes be-kâdr-i hod tecdîd”.

31 “Sefîd câme-i ʻdiyye giydi pîr ü cevân/Cihân tarîka-i Bayrâmîyâna oldu mürîd”.

32 “Sipihr ahtlasını itdi hilâf-ı dîvân/Añ ilik meh-i nev oldu gûy-ı zer-ğurşîd”.

33 “Beyâzlar yakışur yâre ʻdde nitekim/Vezîr-i aʻzama dibâ-yı zer-nigâr-ı sefid”.

34 “Efendim ferve-i beyzâñi taqbîl eylesinler kim/Zamânında şafâ-yı ehl-i dil leyl ü nehâr olsun”.

35 “Bu düşdi kâtibi yeñlüce lîk hâzırdu/Şabâh-ı ʻyde uzun boylu bir kabâ-yı cedîd”.

36 “Göriseñ likâ-yı vâʻiz-i şehrüñ kıyâfetin/Dönmiş cemâl-i rûze ol âşinâ-yı ʻid”.

37 “Semen meşâbesi bir pîrehenle kalmış idi/Giyindi gül gibi erbâb-i tekiye-i tecrîd”.

38 “Aks-i nûr-ı behcet-i ħurşîd-i rûy-i şâhdan/Geysel dîvân ehli hep bir tâze hilâf şubh-dem”.

39 “Biçinmiş bağlar iydiyye cümle fıstıkçı atlas/Sarınmış başa nefti şâlini serv-i ħırâmânı”.

40 “Beyâzlar yakışur yâre ʻdde nitekim/Vezîr-i aʻzama dibâ-yı zer-nigâr-ı sefid”.

41 “Gümüş renginde bir dibâ biçinmiş cedvel-i sîmîn/Ve lâkin hâre gibi mevci var şeffâf-u nûrânı”.

42 “Dikmiş o şûha sûzenî gülli ne hoş kabâ/Mahfûz-ı dîde-i bed-i agyâr ola diken”.

43 “Benekli bir kabâ-yı âsmân-günü olup lâbis/Kevâkibden ʻaceb eşküfe-zâr olmuşdı endâmı”.

44 “Giyindi tâze nihâlân libâs-ı ʻdâne/Şarındı başına her ğonce âteşin destâr”.

45 “Ol kec-külâh-ı fitneye taqlîd idüp hilâl/Bayram pûni sâdecik itmiş berây-ı ʻid”.

K33-21⁴⁶), gerdanlık (Sâbit 1991: 256/ K33-53⁴⁷), süslü halhal (Necâtî 1997: 64/K16-8⁴⁸; Antakyalı Münif 1999: 61/K9-2) gibi çeşitli takılar takmakta (Nâbî 1997: 1-130/K17-15⁴⁹), el ve ayaklarına kına yakmaktadır (Necâtî 1997: 64/ K16-6, 8; Mesîhî 1995: 26/K3-4; Enderunlu Vâsîf Divanı 300/G35-5⁵⁰).

İnsanlar dışında bayramın gelişiyle dünyanın her bir köşesi de süslenmekte, özellikle bayram akşamı ışıklar saçacak şekilde kandiller hazırlanmakta (Seyyid Vehbî 1991: 1-99/ K16-13⁵¹, 1-168/ K38-7); dünya cennete dönmektedir (Mesîhî 1995: 26/K3-8⁵²).

Bayram sabahı, bayram namazından önce minarelerde belli makamlarda Arapça niyaz ilahileri söylenmekte (Sâbit 1991: 253/ K33-18⁵³), sala verilmekte (Sâbit 1991: 253/ K33-15⁵⁴), Feth (Nev'î 1977: 110/K36-2⁵⁵), Nur ve Duhan sureleri okunmaktadır (Nev'î 1977: 110/K36-3⁵⁶). Kurban Bayramı sabahı, kurbanlar kesilmekte (Hayâlî 1945: 53/K17-2⁵⁷; Seyyid Vehbî 1991: 1-222/ K56-2), aşıklar da güzelin yan bakışıyla kurban olmayı istemektedir (Enderunlu Vâsîf Divanı 299/G35-1⁵⁸). Bayram sabahı edilen duaların kabul olacağına dair bir inanış da söz konusudur (Nev'î 1977: 110/K36-13⁵⁹).

Fatih Sultan Mehmet döneminde resmî şekil kazanarak düzenlenmeye başlanan bayram törenleri (*Türk Dili ve Edebiyatı Ans.* 1977: 1/361) idiyelerde, edebî bir üslûpla tasvir edilmektedir. Tören, bayram sabahı, bayram alayının padişahla birlikte bayram namazını kılmak için bir camiye gitmesiyle başlamaktadır. (Nâbî 1997: 1-65/K10-9⁶⁰). Bayram namazı kılındıktan sonra vaiz, halka dini öğüt vermekte (Ahmed Paşa 1966: 97/K35-19⁶¹); sonra bayram alayı padişahla bayramlaşmak üzere düzenlenen alana gelmektedir

46 "Virince mâşiâ ruhsâr-ı yâre zînet-i 'îd/Şikenc-i turreye şarmışdı şâne-i teşdîd".

47 "O çevresindeki zer-halka bend-i zencîri/İder kim olsa maḥabbet kılâdesin taklîd".

48 "Şafaḳ-u mâhı gören şöyle şanur kim zen-i deḥr/Pâyına yaḳdı ḥinâ sâḳına daḳdı ḥalḥal".

49 "Eylemiş terkîb-i cism-i pâkine âmîḥte/Lem'â-i dâniş fûrûḡ-ı dil şafâ-yı cevheri".

50 "Degüldür câ-be-câ dâḡ-ı dil-i ḳurbâniyân-ı 'aşḳ/O ḥûn-âlûdegî naḳş-ı ḥinâ-yı 'îd-i ḳurbândır".

51 "Medd-i âha virdi sevdâ-yı vişalûñ şu'le san/Oldı ḳandîl-i menâr âmâde 'îyd aḥşâmına".

52 "Gördi kim uçmaḡa döndi dürlü zînetle zemîn/Yire uçmaḡ ḳaşdına açdı o dem şeh-per hilâl".

53 "Şabâḥ olunca ilâḥiye soḳdılar rindî/Müte'ezzinân-i şeb-i 'îd virdiler temcîd".

54 "Ale'-ş-şabâḥ şalâlar virildi ḥiç degül/Şâbûḥ-ı 'îdde mazlûm-ı tevbe oldı şehîd".

55 "Sûre-i Feth okuyup üstüne üfürse şabâ/Açılıp dergâh-ı şâh itse kerâmet şubḥ-dem".

56 "Mihr-ile meh meş'al-i efrûz-ı der-i divân olup/Âyet-i Nûr u Duḥan itse kırâet şubḥ-dem".

57 "Sanmañuz gül-gûn şafaḳ oldu ufukdan âşikâr/İd içün çarḥ-ı felek sevrini ḳurbân eyledi".

58 "Bu cây-ı ḡamze kim tîḡ-ı ḳazâ-yı 'îd-i ḳurbândır/Sever öyle anuñçün dil fedâ-yı 'îd-i ḳurbândır".

59 "Nev'iyâ eyle du'â vaḳt-i şabâḥ-ı 'îddür/Çün olur dirler du'â maḳbûl-ı Ḥazret şubḥ-dem".

60 "Olup bu faşda gülşen nümûne-i câmîf/Okur menâbir-i gülşende ḥuḫbe bülbül-i zâr".

61 "Ḥuḫbe-i medḥ okudu ise devletüñe nola kim/Minber-i gerdûndan dikdi râyet-i nûrânî-ı 'îd".

(Cinânî 1994: 116/K34-5⁶²; Cevrî 1981: 140/Kt47-5⁶³; Sâbit 1991: 178/ K6-1; Neylî 2005: 86/G22-2, 3). Padişah tören alanına yeniden gelene kadar çevganlar sallanmakta (Şeyh Gâlib 1993: I-149/K20-10⁶⁴), Hicaz makamında namerler söylenmekte (Nev'î 1977: 47/ K14-4⁶⁵) ve davullar çalınmaktadır (Ahmed Paşa 1966: 97/K35-12; Nev'î 1977: 110/K36-1; Nedîm 1972: 48/K10-1, 91/ K20-2⁶⁶). Divan erkanı da bir düzen içinde padişahı heyecanla beklemektedir (Nedîm 1972: 49/K10-19; Şeyh Gâlib 1993: I-149/K20-3⁶⁷, 11; Seyyid Vehbî 1991: I-221/ K55-4, 5⁶⁸). Tören alanına gelen padişah, önünde süslü halıların serildiği tahta (Nedîm 1972: 48/K10-3⁶⁹) şaşaalı bayram giysisiyle çıkarken (Nedîm 1972: 48/K10-4⁷⁰), tanburlar çalınmaktadır (Şeyh Gâlib 1993: I-149/ K20-9⁷¹). Şehzadeler de padişahın solunda yerlerini aldıktan sonra (Nedîm 1972: 48/K10-5⁷²) bayram alayı, bir düzen içinde bir bir yücelik eteğini öpmeye başlamakta (Ahmed Paşa 1966: 97/K35-9; Sâbit 1991: 257/ K33-63; Nedîm 1972: 49/K10-23, 52/K10-62; Seyyid Vehbî 1991: I-210/ K49-20; Haşmet 1994: 140/ K18-4⁷³); bayramlaşma tamamlandıktan sonra bayram yerinin her bir köşesini ellerinde kaplarla süsleyen halk (Cinânî 1994: 116/K34-3⁷⁴), padişaha arzu ve isteklerini bildirmekte (Antakyalı Münif 1999: 102/K23-15⁷⁵); padişah da gelenlere lütufta bulunmakta ve zengin, fakir bütün halka ziyafet vermektedir (Cinânî 1994: 116/K34-10; Sâbit 1991: 256/ K33-57⁷⁶, Seyyid Vehbî 1991: I-221/ K55-3⁷⁷). Sınırsız sayıda yiyeceklerle donatılan sofralar Halil İbrahim sofrasına dönerken (Nev'î 1977: 126/K41-10⁷⁸; Seyyid Vehbî 1991: I-222/ K56-3), halk oruçtan yanmış yüreğinin hararetini (Sâbit 1991: 253/

62 "Toldı câmîler yine âvâze-i tekbîr ile/Cem' olup bayrâm yirine geldi hep erkân-ı 'îd".

63 "Yafî veliyy-i nîmetüñ âsîtanına/Silk-i le'âl-i tehniyeti eyleye nişâr".

64 "Şalındırmak hümâ-yı maşşadı çengâle âsândır/Dağ bâz-ı celâli açmadın şehbâl-i iğdâmî".

65 "Hep Ka'be-i kûytüñde olan nâle-i 'uşşâk/Âheng-i Hicâz-ile ser-âğâz-ı nevâdur".

66 "Tutsun cihânı debdebe-i tabl-ı haşmetin/Olsun felekte devlet-ü câhın cihan cihan".

67 "Oturmuş taht-gâh-ı şubha pür-şevket mehâbetle/Dizilmiş karşısında Zühre vü Bercîs ü Behrâmî".

68 "İdüp tertîb-i divan pâdişeh nazm-ı umûr itsün/Vücûduñ añâ rûh-ı mafî-i beytüñ-kaşîd olsun Müderrisler gelüp bûs eylesünler zeyl-i ihsânüñ/Senüñ zât-ı şerîfüñ zîb-i şadr-ı dâd u dîd olsun".

69 "Kuruldu taht-ı âlî-baht tarz-ı dil-pesend üzre/Döşendi pîş-gâha ol murassa' ferş-i hâkaanî".

70 "Hezârân ziy-ü ziyet sad hezâran ferr-ü şevketle/Cülûs etti çıkıp dehrin şehensâh-ı cihan-bânî".

71 "Cihâna bir tanîn-i şevk erdi kim zühûruñda/Sipihriñ hâne-i fanbûr imiş gûyâ der ü bâmî".

72 "Yesârında durup şehzâdeğân izz-ü saâdetle/Sipihriñ haşmetin her biri oldu mihr-i tâbânî".

73 "Fürûğ-ı şubh-ı 'îd-âsâ fırâz-ı şadr-ı iqbâl ol/Cihâna bûsîş-i dâmân-ı luffuñ iftihâr olsun".

74 "Gûşe gûşe 'îd-gâh-ı dehre zînet virdi halk/Zâhir oldu her taraftan şöhret-i 'ünvân-ı 'îd".

75 "Fütâdelere ser-i râhında 'arâz-ı hâle furûr/Be-hem-resîde şaf-ı şaf-ı der-kenâr gibi".

76 "Yetişmeseydi fakire nevâl-i ihsânüñ/Ne taşlar yedirürdi bu rûzgâr-ı şedîd".

77 "Simât-ı himmetüñ hân-ı Halîlülâh gibi mebsût/Nevâl-ı refetüñden halk-ı âlem müstefîd olsun".

78 "Dökülsün hân-ı ihsânüñ Halîl-âsâ cenâbuñda/Simâtuñ bî-kerân u nân u nîmet bî-şümâr olsun".

K33-7⁷⁹) bol bol şerbet içerek gidermektedir (Sâbit 1991: 179/ K6-13; Neylî 2005: 86/G22-5⁸⁰). Ayrıca idiyyelerden, gelen kişilere paranın yanı sıra çeşitli cevherlerin dağıtıldığı (Nefî 1993: 73/ K10-19, 20; Haşmet 1994: 140/ K18-6⁸¹), herkesin bayram bahşışı aldığı (Nâbî 1997: I-65/K10-11; Nedîm 1972: 91/K20-8, 96/K22-6⁸²; Şeyh Gâlib 1993: I-148/K20-5, 6, 13, 14) ve söz konusu cömertliğin ilkbahar bulutu gibi dünyayı ihya ettiği (Antakyalı Münif 1999: 105/K23-46⁸³), büyük sevinç yarattığı da anlaşılmaktadır (Seyyid Vehbî 1991: I-170/ K38-34).

Nükteli kalem dokuyucusu olan şair de memduhun vasıflarını yeni kumaşa benzeyen şiiriyle süslediği için ihsan ve lütuf beklemektedir (Nâbî 1997: I-68/K10-41, 42, 53, 44; Nedîm 1972: 92/K20-12; Haşmet 1994: 122/ K11-39⁸⁴; Seyyid Vehbî 1991: I-221/ K55-7⁸⁵). Bu beklenti rütbe (Haşmet 1994: 140/ K18-10, 11, 12, 13, 14⁸⁶) veya maaş olabileceği gibi (Antakyalı Münif 1999: 64/K9-38⁸⁷) sadece bayramlaşmak da olabilmektedir (Bâkî 1994: 125/G39-7⁸⁸). Şair hizmetinin tam karşılığını alamadığını düşündüğünde, yaşadığı hayal kırıklığını özür dileyerek belirtmekte (Cevrî 1981: 140/Kt47-6⁸⁹), bazen bir başka şaire yapılan ihsanı kıskandığını açıkça dile getirmektedir (Nevî 1977: 110/K36-10⁹⁰).

Resmî bayram töreninin dışında bayram sabahı herkes, birbiriyle tokalaşmakta (Nâbî 1997: I-65/K10-10⁹¹), yarin eli öpülmekte (Nâîlî 1990: 169/ G31-1⁹²) ve sevgiliyi kucaklayabilmek için altın verilmektedir (Haşmet 1994: 121/

79 "Yanık yüreklere şu sepdî şerbet-i minâ/Ciger harâretini şavmuñ eylede tebrîd".

80 "Şerbet-i şâff-ı nîfâmdur şimdi hep mebzûl olan/Gam yime yokdur bu 'âm-ı pür-keremde âlây-ı 'îd".

81 "Pür etsin cevher-i maşşûd ceyb ü dâmen-i dehri/Kef-i deryâ-nevâl-i himmetiñ gevher-nisâr olsun".

82 "Olup atâsına mahzar o Sadr-ı zî şânın/Bu îyd her kese şevk-âver-ü saîd oldu".

83 "Zülâl-i mekremetüñ itdi 'âlemi ihyâ/Füyûz-ı ebr-i güher-zây-ı nev-bahâr gibi".

84 "İltifâtıñla edersem 'îd-ber-bâlâ-yı 'îd/Neşve-i luţfuñla def eylese dil derd-i seri".

85 "Benüm yolında kurbân olduğum devletlü sultânım/Nigâh-ı iltifâtıñ bendeñe 'îyd-i cedîd olsun".

86 "Efendim şâfirim sıhr-âferinin itibârım yok/Baña bir rütbe-i hâric kerem kıl itibâr olsun. Ru'ûs ile beni bir belli başlı âdem et şimdi/Ser-i bî-şerret ü sâmana tâc-ı iftihâr olsun. Efendim Haşmet'i ser-menzil-i tadrîse vâsıl kıl/Bu kerî ü ferr-i 'îrf ü üst ile eşheb-süvâr olsun. Olursun dâhil-i Şahn-ı 'înâyet hiç elem çekme/Duâ-yı devletiyle dil hemân evkât-güzâr olsun. Hemîşe mâh-ı pertev-bahş-ı 'îd-i pür-şafâ-âsâ/Fürûğ-ı kevkeb-i iqbâli günden âşikâr olsun".

87 "Nâîl-i bülğa-i nâciz-i maşş eyle beni/İtdi ahvâlümü teng-i ta'ayyün ihlâl".

88 "Âşîka ihsân ise maşşûd elüñde döstüm/Dest-bûsun'dur muşâşşal Bâkıye ihsân-ı 'îd".

89 "Bu hîdmetüñ edâsına ben kâdir olmadum/İtsem 'aceb mi luţfuñ ümîdiyle itizâr".

90 "Şîf-i Bâkî'yi şalardum cürfa gibi ayağa/Başuma toğsa benüm de mihr-i devlet şubh-dem".

91 "Şabâh-ı 'îd gelüp gülşene meserret ile/İder muşâfâha ezhâr ile nesîm-i bahâr".

92 "Dest-bûs-ı yâra pâdâş olsa da peygâm-ı 'îd/Derd-i serdir âşîka hengâme-i eyyâm-ı 'îd".

K11-17⁹³). Bayram hediyeleri altın işlemeli siyah mendillere sarılmaktadır (Antakyalı Münif 1999: 104/K23-28⁹⁴). Dost ve akrabalar karşılıklı birbirlerini ziyaret etmekte, misafirler iyi ağırlanmayı beklemekte (Bâkî 1994: 124/G39-5⁹⁵), gülsuyu ikram edilmektedir (Ahmed Paşa 1966: 142/G29-5⁹⁶; Sâbit 1991: 254/ K33-24). Ayrıca içki içmeye tövbe edenlerin veya içki içenlerin ayılmak için acı kahve içtikleri (Seyyid Vehbî 1991: I-149/ K34-6⁹⁷), çocukların ellerindeki şişelere şekerli şerbet koyulduğu (Sâbit 1991: 253/ K33-6⁹⁸), onlara bayram hediyesi olarak kızıl akide şekerlerinin verildiği belirtilmektedir (Sâbit 1991: 256/ K33-51⁹⁹; Seyyid Vehbî 1991: I-168/ K38-1) .

Edebî ürünlerde “îdgeh/iydgeh, meydan-ı îd/îyd” (Seyyid Vehbî 1991: I-168/ K38-2¹⁰⁰) olarak geçen bayram yerinde, her taraf gül yanaklı, selvi boylu, gonca ağızlı güzellerle gül bahçesine dönerken (Haşmet 1994: 116/ K10-4¹⁰¹), bahar ve bayram şehrin güzellerini ellerinde kadehlerle güle çevirmekte, güzellerin gül gibi açılmasına neden olmaktadır (Cevrî 1981: 190/ G24-2, Şeyhülislâm Es’ad 1997: 184/G 33-3¹⁰²). Bayram, böylece Ka’be gibi örtülü dilberleri açmakta, onları bu şekilde gören aşıkları da nur görmüş hacılar gibi ağlatmaktadır (Hayâlî 1945: 53/K17-3¹⁰³). Hatta İstanbul’un her semti, mesire yerleri, cennet elbiseli gılmana benzeyen güzellerle, cenneti kıskandıracak derecede güzelleşmektedir (Cinânî 1994: 116/K34-14; Cevrî 1981: 191/G24-3¹⁰⁴; Sâbit 1991:254/ K33-19; Haşmet 1994: 120/ K11-6).

Bayram zamanında Atmeydanına atla gelinip, dolaşıldığı (Nedîm 1972: 52/K10-53; Şeyhülislâm Yahyâ 2001: 219/G197-4¹⁰⁵); özellikle Eyüp semti ile Tophane meydanına daha çok gençlerin gittiği (Nedîm 1972: 52/K10-54¹⁰⁶; Şeyhülislâm Yahyâ 2001: 219/G197-2), Üsküdar ve Sadabad seyirlerinin ya-

93 “Nağd-i zer lâzım hem-âgûşî-i vaşl-ı dilbere/Yoğsa fırsat-cûy-ı vaşl olma cihânda serserî”.

94 “İdüp hem anı siyeh dest-mâl-i zerrîn-bâf/Virürdi hem kefi Nâhîde ber-güzâr gibi”.

95 “Sâkiyâ rıtl-ı girân eksük gerekmez aradan/Yağşı ağırlanmak ister hâşılı mihmân-ı îd”.

96 “Va’de-i vaşlın işitdüm şâdlıkdan ağladum/Ol şeker-rîz oldı ben oldum gül-âb-efşân-ı îd”.

97 “Min-ba’đ ağır kâhvelere eger var ise ancak/Ya tevbe yağod şübheñ ile bâde-keşandır”.

98 “Tehî zücâce-i şıbyâna sükkerî şerbet/Bize ‘akîde-i ezvâk ü meşreb-i tevîd”.

99 “Bayram hediyesi olarak kızıl akidenin verildiği/Neşât-bağş ü lañif ü mümessek ü memhûr”.

100 “Ülfete cevân gibi güzel seyrine gitdi/Gel îydgehe eyle temâşâ-yı zemâne”.

101 “Huşûşen gül-îzâr u serv-ğadd ü gonce-femlerle/Müzeyyen her taraf mânende-i gülzâr-ı mevâdir”.

102 “Hûbân açıldı gonça-şifât güldi her taraf/Nâlân olunca bülbül-i nâzük-nevâ-yı îd”.

103 “Ka’be-veş mestûr olan dilberler oldu âşikâr/Nûr görmüş hâcî-veş ‘uşşâkı nâlân eyledi”.

104 “Gül-ruhlar ile cennete döndi mesîreler/Bulsa ‘aceb revnağ u zîver bahâr u îd”.

105 “Semend-i nâz ile yügrük cevânlar seyre çıksunlar/Pür olsun hûblarla At meydânı Sitanbul’uñ”.

106 “Husûsa hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne/Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı”.

pıldığı (Nedîm 1972: 52/K10-55¹⁰⁷, 56), bayram yerini seyretmek için padişahın atıyla gelip onurlandırdığı (Cinânî 1994: 116/K34-13¹⁰⁸; Seyyid Vehbî 1991: 1-98/ K16-1, 2, 3), kimi zaman sevgiliyle birlikte "Kasr-ı Cinan" seyrine gidildiği (Nedîm 1972: 92/K20-15¹⁰⁹), sevgiliyle birlikte kayık sefalarının yapıldığı (Nedîm 1972: 92/K20-17¹¹⁰), havuz kenarlarında bayram harçlıklarının dağıtıldığı (Nedîm 1972: 52/K10-61¹¹¹), peri yüzlü güzellerin peçelerini kaldırdıkları, bu durumdan memnun olan aşıkların ikinci bir bayram sevinci yaşadığı (Fehîm-i Kadîm 1991: 358/G41-5¹¹²), aşıkların birbirlerine sarılarak yürüdükleri de idiyelerde sanatsal ifadelerle verilen bilgiler arasındadır (Sâbit 1991: 179/ K6-18¹¹³).

Şair, bayram neşesi içinde sarığını eğerek düzenlenen bayram yerine gittiğini (Seyyid Vehbî 1991: 1-168/ K38-9, 10¹¹⁴), öyle başıboş dolaştığını (Sâbit 1991: 179/ K6-26¹¹⁵), talihinin orada da yaver gitmediğini söylerken (Hayâlî 1945: 53/K17-5¹¹⁶), etrafta dolaşan güzeller için şiir bile yazdığını belirtmektedir (Haşmet 1994: 120/ K11-7, 8, 9¹¹⁷).

Ayrıca bayrama özel eğlence toplantılarının düzenlendiği de anlaşılmaktadır. Düzenlenen eğlence toplantılarında sohbetler edilmekte, içkiler içilmekte (Necâtî 1997: 65/K16-13¹¹⁸; Mesîhî 1995: 26/K3-2¹¹⁹; Sâbit 1991: 250/ K32-11; Antakyalı Münif 1999: 61/K9-7), ud taksimi yapılmakta (Sâbit 1991: 250/ K32-11¹²⁰), ney üflenmekte (Şeyhülislâm Es'ad 1997: 184/G 33-1¹²¹), dans edilmekte (Ahmed Paşa 1966: 97/K35-13; Sâbit 1991: 250/ K32-13¹²²) ve

107 "Fîrâz-ı Üsküdâr'ın bu'du vardır gerçi ammâ kim/Yine inkâr olunmaz Hak bu kim anın da seyrânı".

108 "Şehsivâr-ı dîn ü devletdür semend-i tâz ile/Âdgâhı seyr idüp kıla yine seyrân-ı 'îd".

109 "Kasr-ı Cinân'a azmedelim sevdiğim dedim/Ol hûr veş dedi ne durursun aman heman".

110 "Havzın safâsını edemem hiç sana beyan/Düştük bu gün o şûh ile zevrakte yan be yan".

111 "Yine iydiye bahşiler verip fevâre-i dil-cû/Demâdem etmede etrâf-ı havza sîm-efşânı".

112 "Birbirinden olmada hûbân yine gül-çîn-i 'îd/Âşık oluns mübârek hasret-i câvid-i 'îd".

113 "Ağyar koltuğında o şûhuñ vebâ gibi/Dil-hastegân-ı 'şka mübârek belâ-yı 'îd".

114 "Bu neşe ile ben dahı destân kec itdüm/Mânend-i hilâl-i tarab-efzâ-yı zemâne
Mestâne hırâm eyleyerek yollara düşdüm/Bî-minnet-i keyfiyet-i şahbâ-yı zemâne"

115 "Herkes kâdem-be-vâdî-i her kûçe-i ümîd/Ben serseri-revende-i şahın-ı fezâ-yı 'îd".

116 "Böyle bulmuşken şeref gün yüzlülerle 'îd-gâh/Âlîfüm zulmü baña bî-hadd-ü pâyân eyledi".

117 "'îd-gâhda ben de cân atdım güzel seyrânına/Nâz ile refât eder gördüm o yerde bir perî
Vaşfa âgâz edeyim bu mañla-ı çarrâ ile/Gördüğüm o mâh-peyker dilber-i hañ-âveri
Nev-hañânıñ pür-halâvet bûse-i cân-perveri/Cümleden şûrındır Şâm'ıñ nebât-ı sükeri".

118 "Rûz-ı 'îd irdi gelüñ 'şrete âgâz idelüm/Dün harâm idi yeme içme bu gün oldı halâl.

119 "Bâde iç kim şâhid-i 'îdi ziyâfet itmege/Oldı gökde nuql encüm mey şafağ sâgar hilâl".

120 "Bu faşılada girye eyler yok meger ol kimse kim/Mest iken meclisde gûş-ı nağme-i 'avvâd ider".

121 "Âgâz idince muñrib-i hûş-güy-i nây-i 'îd/Dûlâb-ı çarhı rakşa getürdi şadâ-yı 'îd".

122 "Bezm-i hâşş-ı mañide bu şevk ile rakkaş olup/Hâme-i dil-keş-nevâ bir şîr-i ter inşâd ider".

şarkılar söylenmektedir (Seyyid Vehbî 1991: I-149/ K34-4¹²³). Ham sofular ise rintlerin bu eğlencelerinden pek memnun kalmamaktadır (Sâbit 1991: 178/ K6-12; Antakyalı Münif 1999: 63/K9-30¹²⁴).

Bayram yerinde çocuklar için dönme dolapların, salıncakların kurulduğu, babasıyla birlikte dolaşmaya gelen çocukların veya yetişkinlerin dönme dolaplara, salıncaklara bindiği (Sâbit 1991: 254/ K33-22¹²⁵; Hayâlî 1945: 53/K17-4; Cinânî 1994: 116/K34-7; Seyyid Vehbî 1991: I-168/ K38-3, 4; Şeyhülislâm Yahyâ 2001: 219/G197-3¹²⁶), eğlence amaçlı yumurta uçurulduğu¹²⁷ (Seyyid Vehbî 1991: I-169/ K38-15¹²⁸), “gûy u çevgân” oynandığı da anlaşılmaktadır (Ahmed Paşa 1966: 98/K35-17¹²⁹).

İdiyyelerin sonunda bayrama uygun “Her günü bayram, nevrüz, her gecesi de Kadir ve Berat gecesi olsun” (Mesîhî 1995: 28/K3-33; Cevrî 1981: 141/ Kt48-13¹³⁰, Şeyh Gâlib 1993: I-150/K20-17; Antakyalı Münif 1999: 64/K9-45), “Allah her gününü bayram etsin” (Sâbit 1991: 180/ K6-28; Nedîm 1972: 92/ K20-19¹³¹), “Düzenin hiç bozulmasın, şiirim daima okunsun; Mevlâ sana kurban bayramını kutlu etsin, döneminde yüz bin defa nice kurban bayramı olsun” (Nevî 1977: 126/K41-6, 8¹³²) gibi dualar da yer almaktadır.

Sonuç olarak eski dönemin bayram anlayışı, inanış, adet ve gelenekleri; yaşanan bayram sevinci ve yapılan hazırlıklar, düzenlenen resmî tören, halka verilen ziyafet, oyun ve eğlenceler idiyyelerde çeşitli benzetme ve mecazlarla birlikte sanatsal bir üslûpla anlatılmaktadır. Bütün bunlar Klâsik Türk Edebiyatı şairlerinin kuşaktan kuşağa kültür aktarımında önemli bir rol oynadığını ve onların sanıldığı gibi içinde yaşadıkları topluma yabancı olmadıklarını açıkça göstermektedir. Bu bakımdan önemli belge niteliği taşıyan bu dönem edebî ürünleri üzerinde yapılacak inceleme ve değerlendirmeye dayalı çalışmaların sayısının artması gerekmektedir.

123 “Şûr-ı felegi dâîre-i sûr şanurlar/Nâhîd o kadar perde-bîrûn nağme-keşândur”.

124 “Atdı erbâb-ı taşşub velî seng-i fañı/Varsa dîvâne ile kaldı nizâ-ı eñfâl”.

125 “Şaķın idüp yine seyr-i şalıncağı dólâb/O serv-i nazı şalındurmasın raķib-i pelîd”.

126 “Döner hürşid-i âlem-tâbına gerdün-ı gerdânüñ/Binüp dolaba her bir mâh-ı tâbânı Sitanbul’uñ”.

127 Ahmet Talat Onay, yumurta uçurulmasıyla ilgili “Yumurta iğne ile delinip içini boşalttıktan sonra deliğini bal mumu ile kapatarak bir leğen içinde güneşe konulursa harâret tesiriyle –leğen kızdıkça- havaya doğru yükselirmiş. Hatta İran hükûdarlarından biri bir devekuşu yumurtasına oklar bağlayarak uçurmuş imiş” şeklinde bilgi vermektedir (Onay 1992: 439).

128 “Ey sâde-dil âvîze olan fak-ı sipihre/Zann itme ola gurre-i beyzâ-yı zemâne”.

129 “Niyet-i meydân-ı İd itmiş seher ol âfitâb/Mâh götümiş yanınca fanberin çevgân-ı İd”.

130 “Gün üñ günden yeg olsun İyd ü Kadr itsün şeb ü rûzuñ/Hudâ-yı zü’l-minen kim âleme cârdür aħkâmı”.

131 “Ey Sadr-ı muhterem ede Hak İyd her günün/Vasfında ola böyle Nedîmâ şeker-feşan”.

132 “Nizâm-ı âlem ol fursun cihân furduķca dîvânüñ/Senüñ vaşfuñ benüm nazmum okunsun yâdigâr olsun”

“Mübârek eylesün Mevlâ saña bu İd-i kurbânı /Dağı devründe böyle İd-i kurbân şad hezâr olsun”.

Kaynaklar

- Ahmed Paşa (1966), *Ahmed Paşa Divanı*, (hzl. Ali Nihad Tarlan), İstanbul: MEB Yay.
- Antakyalı Münif (1999), *Antakyalı Münif Divanı*, (hzl. Sabahattin Küçük), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bâkî (1994), *Bâkî Divanı, Tenkitli Basım*, (hzl. Sabahattin Küçük), Ankara: TDK Yay.
- Cevrî (1981), *Cevrî-Hayati, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, (hzl. Hüseyin Ayan), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Cinânî (1994), *Cinânî, Hayati, Eserleri Divanının Tenkidli Metni*, (hzl. Cihan Okuyucu), Ankara: TDK Yay.
- Develloğlu, Ferit (1986), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Enderunlu Vâsif (yıl:?), *Enderunlu Vâsif Divanı*, (hzl. Raşan Gürel), İstanbul: Kitabevi Yay.
- Fehîm-i Kadîm (1991), *Fehîm-i Kadîm Hayati, Sanati, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, (hzl. Tahir Üzgör), Ankara: AKM Yay.
- Fuzûlî (1990), *Fuzûlî Divanı*, (hzl. Kenan Akyüz vd.), Ankara: Akçağ Yay.
- Haşmet (1994), *Haşmet Külliyyatı, Divân, Senedü'ş-şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sûr-nâme), İntisâbü'l-Mülûk (Hâb-nâme)*, (hzl. Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak), Sivas: Dilek Matbaacılık.
- Hayâlî (1945), *Hayâlî Bey Divanı*, (hzl. Ali Nihad Tarlan), İstanbul: MEB Yay.
- Mesihî (1995), *Mesihî Divanı*, (hzl. Mine Mengi), Ankara: AKM Yay.
- Nâ'ilî (1990), *Nâ'ilî Divanı*, (hzl. Haluk İpekten), Ankara: Akçağ Yay.
- Nâbî (1997), *Nâbî Divanı*, (hzl. Ali Fuat Bilkan), İstanbul: MEB Yay.
- Necâtî (1997), *Necati Beg Divanı*, (hzl. Ali Nihad Tarlan), İstanbul: MEB Yay.
- Nedîm (1972), *Nedîm Divanı*, (hzl. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yay.
- Nefî (1993), *Nefî Divanı*, (hzl. Metin Akkuş), Ankara: Akçağ Yay.
- Nev'î (1977), *Nev'î Divan, Tenkidli Basım*, (hzl. Mertol Tanyeri, M. Ali Tanyeri), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay.
- Neylî (2005), *Neylî ve Divanı*, (hzl. Sadık Erdem), Ankara: AKM Yay.
- Onay, Ahmet Talat (2007), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (hzl. Cemal Kurnaz), Ankara: TDV Yay.
- Sâbit (1991), *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan*, (hzl. Turgut Karacan), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- Seyyid Vehbî (1991), *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırılmalı Metni*, (hzl. Hamit Dikmen), Ankara: AÜSBE Doktora Tezi.
- Şeyh Gâlib (1993), *Şeyh Gâlib (Hayati, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlihi ve Divânın Tenkidli Metni)*, (hzl. Naci Okçu), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Şeyhülislâm Es'ad (1997), *Şeyhülislâm Es'ad ve Divanı*, (hzl. Muhammet Nur Doğan), İstanbul: MEB Yay.
- Şeyhülislâm Yahyâ (2001), *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı, Tenkitli Metin*, (hzl. Hasan Kavruk), Ankara: MEB Yay.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1977), "Bayram", İstanbul: Dergah Yay., C.I, s.361-364.